

Schimbarea paradigmelor: statul național în Europa regiunilor

Paradigma „Europei regiunilor” s-a născut ca o mișcare de emancipare sau ca rezultat al unei mișcări de europeanizare a nivelelor de subsidiaritate regională în Europa. Inițiatorii ei au fost regiunile din țările federale: cei mai puternici gânditori și lideri de opinie în favoarea acestui concept de „Europă a regiunilor” provin din Elveția și din Germania. Modelul de unificare europeană propus inițial în Tratatul de la Maastricht a apărut ca urmare a unui proces de dezvoltare a relațiilor internaționale în Europa de după al doilea război mondial. De la început nu s-a dorit altceva decât corectarea greșelilor tratatelor de pace de după primul și al doilea război mondial, un fel de compensare și un model de colaborare dintre cele două mari puteri, Germania și Franța, astfel încât să se elimine elementele de discordie care au generat două războaie mondiale într-o singură jumătate de secol. Elementul de bază a fost cel economic. Așa s-a născut prima dată acordul privind cărbunele și oțelul, și după aceea s-a conturat comunitatea economică, iar mai apoi a apărut ideea Uniunii Europene. În aceste tratative, statele erau reprezentate de guvernele lor, apărând în procesul de unificare ca state naționale. Singurul nivel de subsidiaritate vizibil în procesul unificării europene a fost cel statal. Cu timpul s-a remarcat însă că există diferențe foarte mari între diferitele zone ale Europei, iar dacă se dorește ca noua Europă să fie un teritoriu administrativ lipsit de convulsii sociale și mari procese de migrări dintr-o parte în alta, atunci este nevoie și de o strategie care să dezvolte aceste regiuni în așa fel încât discrepanțele să se estompeze, și teritoriul Europei unite să fie un teritoriu al șanselor egale. Pentru că nu s-a dorit o amalgamare a națiunilor europene, nu se punea problema schimbărilor culturale, adică s-a dorit ca totuși populația să rămână compactă în teritoriile naționale și mișcarea liberă a bunurilor, persoanelor și a capitalului să aibă loc la nivel individual, și nicidecum să capete dimensiuni colective.

Ieșea deja în evidență unul dintre paradoxurile intrinseci ale unificării europene: s-a dorit ca Uniunea Europeană să fie un model de stat modern, al cărui cetățean să dețină drepturi foarte largi; politicienii au înțeles însă că acest lucru nu se dorește de către statele naționale și nu se dorește nici de către comunitățile respective, existând, prin aceasta, pericolul alunecării spre un fel de confederație europeană de state naționale, care ar fi fost numai o soluție pe jumătate pentru că s-ar fi bazat pe un naționalism al diferitelor națiuni care s-ar fi raliat să formeze Uniunea Europeană. Așadar, nu se poate, nu s-a putut construi un stat național european; de pildă, implicațiile monedei unitare, ale *euro*-ului, sînt deja de acest fel: o monedă unică conține anumite mesaje, ea presupune o entitate politică unică, de aceea s-a dorit diluarea acestui mesaj; pe de altă parte, nu s-a dorit ca Uniunea Europeană să fie o ceată de certăreți naționaliști, care încearcă tot timpul să se trișeze reciproc, cine primește mai mult de la fondurile Uniunii și așa mai departe. Deci, trebuia ales între cele două modele: statul unitar european și confederația europeană, iar în urma acestei dileme politice au apărut regiunile.

Statele naționale — din punct de vedere istoric destul de recente în dezvoltarea Europei —, nu răspundeau în suficientă măsură intenției construcției europene. Se ridică întrebarea cum de au putut regiunile să devină așa de puternice în procesul unificării europene încât să formuleze chiar o altă paradigmă. Consider că asta se datorează faptului că erau diferențe foarte mari de structură internă a țărilor europene. Franța, prin excelență prototipul statului unitar, și Germania federală nu se puteau aduce la numitor comun, competențele care se aflau la nivelul guvernului în Franța și la nivelul landurilor în Germania nu erau echivalente. Ne putem închipui, de pildă, cu cine trebuia să stea de vorbă un ministru de finanțe din Franța? Nu cu ministrul de finanțe din Germania pentru că ministrul de finanțe din

Germania este guvernatorul numai a unei părți a finanțelor germane, restul intrând în competența miniștrilor de finanțe ai landurilor.

O a doua problemă este faptul că în gândirea politică europeană a apărut tocmai prin Tratatul de la Maastricht o breșă care a amânat strategia de unificare europeană bazată pe state naționale: *principiul subsidiarității*¹, introdus ca un principiu guvernator al administrației publice locale și statuat ca un principiu obligatoriu pentru toate statele care vor semna Tratatul de la Maastricht. Dacă principiul subsidiarității începe să funcționeze, deja înseamnă că o serie de competențe interne în stat apar la nivele din ce în ce mai joase, landurile (în Germania), respectiv localitățile și județele în celelalte țări, devenind astfel mai puternice.

În principiu, se poate afirma că regiunile existau de fapt în istoria Europei înainte de ideea de Europă a regiunilor, dar, prin construcția statelor naționale, ele s-au aflat la un moment într-un con de umbră; pe de altă parte, statul național este incapabil în momentul de față să răspundă tuturor provocărilor integrării fiind, de aceea, necesar ca, în cadrul acestui principiu al subsidiarității, să lase o mai mare libertate de mișcare regiunilor. Dacă ne uităm însă la detalii, atunci trebuie să accentuăm câteva chestiuni. În primul rând, principiul subsidiarității s-a afirmat datorită faptului că politicienii care erau adepții statului național, au recunoscut că aceste sfidări ale Europei provenite atât din integrare cât și din globalizarea economică, dar mai ales din exigențele sociale și culturale ale locuitorilor Europei, nu pot fi satisfăcute adecvat de la nivelul statului național unitar, deci trebuie creat ceva la nivele mai joase; a fost, așadar, un fel de parteneriat între comunitățile locale și stat, care a dus la creșterea competențelor la nivelele substatuale. În al doilea rând, trebuie să recunoaștem că prin integrarea europeană statele naționale își pierd o parte din suveranitate — introdus fiind conceptul de suveranitate limitată. Limitele sînt impuse de o altă entitate de subsidiaritate care este Uniunea Europeană, sau altfel spus, este o suveranitate limitată de celelalte state care sînt în uniune. Această suveranitate a fost limitată tot timpul, dar limitată prin alte procedee, războaie, tratate internaționale ș.a.m.d., fără să fie o legătură organică, resimțită tot timpul ca într-o echipă, dacă eu mă mișc, atunci se mișcă și el. Nu, din cînd în cînd constatam că nu sîntem suverani cum susținea teoria. Economia este un element care slăbește suveranitatea foarte clar, prin procesul globalizării; din moment ce capitalul se mișcă liber și proprietatea economiei practic e globalizată, despre ce suveranitate se mai poate vorbi, mai ales dacă facem o comparație cu ce a fost acum o sută de ani sau cînd s-au format statele naționale? Este limpede că această cedare a suveranității către Uniunea Europeană este un proces extrem de dur, statelor naționale le mai rămîn foarte puține competențe după integrarea europeană.

Pierderea acestei suveranități atrage după sine ca prim domeniu intrarea regiunilor în relațiile internaționale. Pînă nu demult nu se putea concepe ca un land din Germania să aibă legături directe cu un canton din Elveția sau cu un județ sau provincie din Italia, un departament din Franța, de pildă; toate legăturile aveau ca actori numai statele.

Acest proces se face tot mai simțit și în Europa de Est. După schimbarea din '89 s-a putut observa că una dintre libertățile cîștigate pentru autoritățile locale au fost relațiile internaționale. Se poate invoca aici că motivul a fost unul de ordin strict pragmatic, atragerea de fonduri în țară, dar nu interesează aici motivația, fapt este că atât politica cât și legislația au tolerat acest proces, iar acesta a evoluat într-atît încît la ora actuală nivelele de subsidiaritate substatală în Europa de Est sînt mult mai active în relațiile externe decît sînt statele naționale înseși. Există un avantaj în faptul că nu sîntem răspunzători politic față de o națiune abstractă, ci ne adresăm unui nivel mai jos; sîntem răspunzători în fața comunității locale care ne-a dat o libertate mai mare de mișcare și sîntem un fel de agenți care aduc capital, care mediază în economie, care mai fac și politică, încercăm să ne aducem contribuția la aplanarea unor conflicte, ne-am implicat în soluționarea conflictelor din Iugoslavia, lucrăm în promovarea integrării țărilor est-europene. Cam acesta este background-ul problemei.

Reevaluarea noțiunii de regiune

Integrarea europeană atrage după sine în mod logic și o reevaluare a regiunilor de vreme ce sîntem martorii integrării europene și ai globalizării economice, două lucruri care se leagă unul de celălalt, integrarea europeană fiind un răspuns dat sfidărilor globalizării economice, dorindu-se formarea unei piețe mari împotriva altor piețe mai mari și ele, cum ar fi Statele Unite, Orientul sau China, ș.a.m.d. Însă la nivelul cetățeanului, cele două mari procese nu se leagă așa de evident, ele fiind percepute mai degrabă ca două sfidări separate care însă au același rezultat în conștiința individului, și anume pierderea siguranței de sine, apariția unor pericole noi. Singura reacție la aceste procese este întărirea identităților locale, culturale, naționale, ca urmare a proceselor de globalizare apărînd un reflex de întărire a comunității locale, regiunile și administrațiile existente în regiune devenind un fel de ancoră sau sprijin: „nu știu ce se întîmplă cu mine, unde voi găsi loc de muncă, dar cel puțin autoritatea de care sînt legat, care-mi furnizează apă, energie, transport și așa mai departe, e a mea, pot s-o controlez, îl cunosc pe primar, aleg consiliul local ș.a.m.d. și astfel mă simt mai sigur în regiunea mea”. Acesta este procesul care a dus la apariția regionalismului.

Mai este un alt lucru important: prin recunoașterea acestor procese la nivelul politicii europene, după cîțiva ani de lupte între regionaliști și adepții unificării statelor naționale, prima dată cînd s-a modificat Tratatul de la Maastricht, s-a reușit crearea Consiliului Regiunilor. A apărut astfel prima structură de decizie în cadrul Uniunii Europene, care a fost la început un for consultativ, dar care în momentul actual — sub numele de Comitetul Regiunilor — este o instituție destul de puternică, de același nivel ca și Comitetului European, deci aproape de nivelul noului guvern european. În plus, s-a format acel organism neguvernamental, Adunarea Regiunilor Europene, care cuprinde în momentul de față mai mult de 300 de identități teritoriale de nivel regional. Apoi s-a reușit înființarea în cadrul Consiliului Europei, a Camerei Puterilor Locale și Regionale (CPLR), format din două camere, Camera Locală și Camera Regiunilor. Deci, așa evoluînd lucrurile, la ora actuală în structura instituțiilor europene deja regiunile își au aleșii lor, și chiar se insistă ca Parlamentul european să fie un parlament bicameral, cu un Senat și un Parlament, iar autoritățile locale, regiunile să aibă reprezentanți în Senat.

Pentru tranziția de la modelul inițial al Uniunii Europene, ca reuniune a statelor naționale, la modelul de Europă a regiunilor s-a găsit un compromis foarte creativ și pozitiv, recunoscînd la ora actuală rolul regiunilor în procesul de integrare europeană — se vorbește deja de integrare europeană la toate nivelele de subsidiaritate². Integrare la nivelul statului, integrare la nivelul regiunilor și integrare la nivel local. Acest proces este lipsit de convulsii politice în momentul de față, toate instituțiile au legitimitate, disputele se poartă numai pe tema întăririi unor puteri de influențare și de decizie, dar cred că putem spune că s-a schimbat paradigma inițială de unificare europeană și că noi trebuie să ne racordăm deja la această nouă paradigmă, dominantă, și nu la cea anterioară.

În afara construcțiilor instituționale de unificare, se mai pune și problema sistemului de valori care generează Europa unită: de la necesitatea unificării piețelor, care a generat primul model, s-a ajuns la modelul „Europa diversităților”, unde o Europă unită nu se mai dorește numai din considerente economice, ci și culturale. Identitatea cetățeanului european presupune faptul că Europa urmează să fie „țara” care va avea un avantaj strategic față de toate celelalte mari puteri în lume, și anume capacitatea de promovare și de management a diversităților culturale și naționale existente.

În gîndirea europeană s-a făcut o tranziție de la problematica drepturilor omului care a devenit un standard global, ajungîndu-se la recunoașterea drepturilor minorităților, fără să se spună că este vorba și de drepturi colective, dar este evident că dacă recunoști dreptul la diversitate, diversitatea nu mai este individuală, ci constituie o valoare de grup, de comunitate. Europa a introdus în gîndirea internațională de drepturile omului această dimensiune, a

comunității, a grupului, și există multă inițiativă pornită din sfera europeană care îmboldește UNESCO și ONU la recunoașterea drepturilor colective.

În cazul țărilor est-europene, unde problemele minorităților după '89 au căpătat foarte multe dimensiuni tranșante, deja apariția regionalismului și a competențelor la nivel regional în problemele minorităților reprezintă un argument în plus în favoarea Europei regiunilor.

Se mai impun câteva clarificări conceptuale, deoarece noțiunea de regiune are un înțeles extrem de diversificat, ea poate fi înțeleasă ca regiune geografică, istorică, administrativă și așa mai departe. Pentru ca toate aceste înțelesuri să fie aduse la un numitor comun, la ora actuală în gândirea europeană politică se consideră regiune un teritoriu administrativ, aflat imediat sub nivelul de stat. Definierea se face pe baza a două criterii. În primul rând, regiunea trebuie să fie o unitate administrativ-teritorială, să aibă personalitate juridică, să funcționeze conform democrației și principiului subsidiarității, trebuie să aibă un consiliu ales ș.a.m.d., și să se afle imediat sub nivelul de stat. Așa se definește nivelul de subsidiaritate regional, care se definește și prin contrast față de nivelul local de subsidiaritate unde localitatea este limita teritorială a administrației locale. Acest lucru este foarte important pentru că în această problemă vor apărea diferențieri de la stat la stat, de la țară la țară.

Regiunea nu se confundă cu ceea ce în epoca premodernă erau provinciile istorice, ci în momentul de față regiunea are o definiție juridică în Europa. O definiție conformă cu constituția fiecărei țări și, spre exemplu, în Germania regiunea este landul federal, în România județul, în Ungaria tot județul, în Franța și Spania provincia. Acest fapt va ridica o sumedenie de probleme privind diferențele de putere economică, de întindere teritorială și numărul de locuitori care pot împiedica parteneriatele dintre regiuni, repercutându-se astfel asupra proceselor de regionalizare.

O a doua clarificare conceptuală are ca obiect diferențierea dintre regionalism și regionalizare. Acestea sînt două procese care, de exemplu, la nivelul Consiliului Europei au solicitat constituirea de grupuri de lucru separate, destinate acestei problematici. Regionalismul este un proces mai mult sau mai puțin spontan, orientat de jos în sus, și ia forma conturării unor identități regionale pe baza colaborării culturale, de limbă, de tradiții, apartenență la o regiune geografică, stil de viață, mod de gândire ș.a.m.d. În acest sens regionalismul este mai flexibil, poate să depășească granițele unor state; în regionalism am avea regiuni care nu constituie unități administrativ-teritoriale în sensul strict al cuvîntului, care depășesc frontiere, care depășesc chiar mai multe regiuni administrative ș.a.m.d.

Noțiunea de regionalizare, pe de altă parte, presupune un proces aferent, rezultat al unei decizii politice privind reorganizarea administrativ teritorială a unei țări. Regionalizarea este o problemă internă a unui stat, ea de regulă se face prin metode juridice și administrative, adică are la baza ei o decizie la nivel constituțional sau la nivel parlamentar, prin care se înființează unități regionale administrativ-teritoriale și se deleagă competențe în această direcție. De pildă, în Franța are loc un proces de regionalizare prin crearea unor provincii, regiuni, care cîștigă o structură instituțională și cărora li se deleagă niște prerogative de la guvernul central. La fel, regiunile din Spania sînt rezultatul unor procese de regionalizare. Acesta este miezul problemei: dacă structurile care se înființează sînt alese sau sînt numite; de regulă, în prima fază ele se numesc, guvernatorii sau miniștrii sînt numiți, delegați din partea guvernului, pentru ca apoi, să apară și consilii regionale alese sau chiar parlamente regionale. Un exemplu foarte bun de regionalizare este ceea ce se întîmplă în Marea Britanie, devoluția puterii conducînd aici chiar la constituirea de parlamente locale regionale, alocîndu-se totodată o serie de competențe foarte largi regiunilor. Desigur este un lucru fascinant să vezi dacă cele două procese — regionalism și regionalizare —, cum e cazul Angliei, se întîlnesc undeva sau nu. În toate democrațiile aceasta e problema: *dacă voința de auto-organizare a societății civile coincide cu concepțiile de structurare ale sferei politice*. Acesta constituie un aspect foarte interesant și în țările Europei de Est.

Regionalismul în România de azi

Voința politică

În România există o voință de regionalizare, dar foarte slabă. Până la ora acuală nici o putere politică și nici un partid politic nu și-a asumat un program de regionalizare a României, ceea ce nu înseamnă însă că nu se gîndesc la acest lucru sau că nu se lucrează în această direcție. În cercurile specialiștilor există deja desenate diferite hărți, cam cum s-ar putea reorganiza teritoriul administrativ sau harta administrativ-teritorială a României, dar acestea sînt deocamdată experimente de laborator. Singurul mesaj politic s-a dat în mai 1997, cînd s-a lansat Cartea verde a politicilor de dezvoltare regională în România. Acest mesaj era evident: elita politică de după '96 este partener cu Uniunea Europeană în ceea ce privește programele de regionalizare în Europa. Interesant, că acest document strategic s-a elaborat în cadrul unui program PHARE (deci banii au venit din partea Uniunii Europene), de către vechiul guvern. O echipă de experți a lucrat timp de un an și a făcut studii de discrepantă regională pe județele din România, fiind clar că guvernul României este partener la procesul inițiat de Uniunea Europeană, dar odată terminate aceste studii, deciziile s-au temporizat pentru că vechiul guvern nu dorea să lanseze mesajul politic rezultat în urma acestui program. Noul guvern a preluat documentele imediat, văzînd ce conțin ele a considerat că se apropie de gîndirea lui politică asupra teritoriului național al României, și a găsit o formă de lansare oficială, dar fără constituirea unui document legal. După care s-a stopat totul. Actul fiind consumat, putem să stăm liniștiți. Astfel totul a rămas la stadiul unui studiu și o cartă, care este un fel de îndrumar.

Parteneriatul nostru cu Uniunea Europeană în procesul de dezvoltare regională era înțeles într-un fel de către Uniune și în cu totul alt fel de către politicienii români. Momentul adevărului a fost conferința de lansare a Cartei, unde experții europeni au constatat că în România nu se dorește înființarea unor regiuni, unde au venit la microfon toți reprezentanții puterii, ai autorităților locale, discursul fiind de fiecare dată același: că sîntem convinși că acest demers nu va duce la federalizarea României și nu se vor crea noi unități administrativ teritoriale. Impactul cel mai marcant l-a avut acea hartă pe care trebuiau să se marcheze cu opt culori diferite cele opt macroregiuni de dezvoltare. Găselnița acestei denumiri, „*macroregiune de dezvoltare*”, nu avea sens pentru experții occidentali pentru care ori e regiune ori nu e regiune. Ce înseamnă „*macroregiune*”? Care este diferența între regiune și macroregiune? Dar dacă ne situăm în contextul românesc, această denumire era cu totul justificată, pentru că la noi regiunea este județul, deci, dacă crezi ceva care e mai mare decît județul, trebuie să rezulte o macroregiune. Logica era corectă. În momentul adevărului s-a spus foarte clar că zonele colorate pe hartă nu constituie altceva decît zone de colaborare în vederea dezvoltării social economice. Nimic altceva. Fără să aibă personalitate juridică.

Tot programul PHARE s-a axat pe studiul discrepanțelor de dezvoltare dintre județe și găsirea unor soluții pentru eliminarea acestor decalaje în dezvoltarea județelor României (nu o dată s-a semnalat că, după '89, discrepanțele economice din țară, în loc să se aplaneze, au devenit și mai mari ca înainte). Județele bogate s-au îmbogățit, județele sărace au devenit mai sărace, trebuia deci făcut ceva. Și s-a concluzionat ca obiectivul politicii de dezvoltare regională în România să fie dublu. Primul: eliminarea discrepanțelor dintre județe, județul fiind unitatea în cadrul căreia se măsoară discrepanța, și, al doilea, aducerea României mai aproape de structurile regionale ale Europei prin crearea unor instituții — dar nu unități administrativ-teritoriale — care să fie capabile să absoarbă, să gestioneze fondurile structurale ale Uniunii, care se vor deschide în perspectivă și pentru țările asociate.

Exista perspectiva unor linii de finanțare care ar fi riscat, în absența regiunilor, să nu aibă destinatar. În consecință, Uniunea Europeană ne-a ajutat să ne creem destinatar pentru fondurile pe care ea vroia să ni le dea și de care noi avem nevoie. Lucru ce s-a reușit într-o

formă de compromis foarte dezavantajos pentru Uniunea Europeană: pînă la terminarea acestui proces Uniunea a cheltuit ceva bani, a cerut ceva și a primit în schimb un model indigen românesc, care nu are nimic de-a face cu regionalizarea. Deci voința politică de regionalizare s-a contramandat practic. La ora actuală toată lumea știe că nu există o voință politică afirmată privind regionalizarea României, ea nefiind totuși o țară cu statut special în această privință. Nu există nici în Ungaria voință politică pentru regionalizare; acolo a fost tot așa un program PHARE, s-au creat regiunile de dezvoltare — ungurii preferînd însă un model legiferat³, deci acolo nu a apărut o cartă, ci s-a făcut o lege a dezvoltării teritoriale și prin această lege s-au creat structurile, dar nu s-au creat regiunile nici acolo. Chiar am asistat la o conferință unde Hans Becker, șeful delegației Uniunii Europene la Budapesta, a criticat vehement guvernul maghiar pentru că se împotrivesc regionalizării Ungariei, cu toate că astfel țara nu va fi pregătită pentru integrare. Astfel de demersuri nu s-au făcut în România, pentru că Karen Fogg cunoștea mult mai bine gîndirea și politica românească și nu-și putea permite critici.

Revin la ideea că apariția în atari condiții a ideii regionalismului și regionalizării în România, a deviat oarecum procesul de la cursul său normal. Chiar și la ora actuală, prea mult se simte influența disfuncționalităților, faptul că vrem să eliminăm ceva care ne marchează. Deci regiunile sărace sau județele sărace și slab dezvoltate au o influență foarte puternică asupra proceselor de dezvoltare. Riscăm să fie un proces de dezvoltare ghidat de regiunile rămase în urmă. Și acesta este un aspect foarte important.

A doua problemă, convergentă cu cea dintîi, este faptul că riscăm ca aceste structuri să nu fie destinate dezvoltării, ci cheltuirii unor fonduri de la Uniunea Europeană precum și de la bugetele locale și central. Se poate, desigur, spune că aceste fonduri sînt fonduri publice și vor fi alocate pe programe specifice în deplină transparență și în condițiile unui control democratic; e adevărat, dar pentru mine este o diferență de la cer la pămînt să creez ceva pentru dezvoltarea unei zone sau să creez ceva pentru cheltuirea unor fonduri care vor avea ca efect dezvoltarea. Eu nu neg faptul că fondurile structurale au un efect de dezvoltare, dar este o diferență de concepție asupra dezvoltării în cele două abordări ale problemei. În prima abordare, poți să ai o dezvoltare endogenă, unde te bazezi pe resursele tale și încerci să faci ceva pentru tine și te folosești și de resursele externe, iar în a doua abordare riști ca să fie un proces de dezvoltare exogen, unde sursele de dezvoltare atrase, investițiile străine generează și modelul de dezvoltare și direcția în care te dezvolți, care s-ar putea de aceea să nu fie durabilă. Sînt binecunoscute modelele de dezvoltare din Africa, unde s-au investit bani imenși în anii 70-80, unde au fost procese de dezvoltare dirijate de fondurile de investiții și programele de ajutor, dar care nu sînt durabile pentru că nu sînt conforme așteptărilor localnicilor. În cazul Japoniei, toată criza economiei se datorează acestui lucru, că Japonia și-a deschis economia pentru aceste fonduri externe și nu a reușit să modeleze economia pe structura spirituală și culturală a Japoniei, iar cînd a ieșit la iveală acest lucru, s-a prăbușit totul: cultura occidentală de afaceri nu era conformă cu cultura și tradițiile japoneze.

Eu am sesizat acest pericol care există în procesul de dezvoltare regională din România, dar trebuie să recunosc că nimănui nu-i pasă de acest lucru, sîntem așa de porniți să facem rost de banii promiși, încît acestea sînt niște lucruri care crează numai supărări.

Inițiative locale

Totuși, ce s-a întîmplat după apariția cărții verzi este un lucru foarte frumos și important, pentru că, fără să aibă nici un motiv financiar imediat, fără să aibă nici un cadru legislativ, județele au înființat macroregiunile, chiar înaintea apariției legii. Asta înseamnă că așteptau numai să li se dea undă verde. Și din opt macroregiuni preconizate și conturate în harta respectivă, șapte deja sînt constituite și au structurile aferente înființate. A opta nu s-a constituit pentru că reprezentanții județelor nu s-au înțeles unde să fie agenția de dezvoltare

regională. Au existat discuții foarte aprinse care s-au soluționat; de pildă, aceea dacă prefectii trebuie sau nu să facă parte din consiliile de conducere ale agențiilor de dezvoltare regională — o luptă cu impact politic imens, câștigată de către conducerile alese ale județelor, astfel încât în legea care a fost aprobată de parlament, prefectii nu au drept de vot în consiliul de conducere a regiunii de dezvoltare. Pentru mine, ce s-a întâmplat în acești doi ani este un lucru fantastic, și relevă faptul că în România există un regionalism autentic, care și-a găsit un deuseu în acest document și care încearcă să se impună. Este extrem de important că județele și-au găsit o competență legitimă în procesul de dezvoltare. Asta este fantastic pentru că pînă nu demult nu s-a știut cine este răspunzător de dezvoltare. Nu mai exista un consiliu național de dezvoltare⁴, ministerele nu mai au nici fondurile necesare, dar nici strategiile de dezvoltare, fiind ocupate complet cu managementul dezastrului economic și instituțional; dar totuși, există o capacitate de dezvoltare în țară. Sînt arii care se dezvoltă, apar piețe noi, apar industrii noi, servicii noi, deci țara se dezvoltă, dar extrem de diversificat, atît din punct de vedere teritorial, cît și din punct de vedere al domeniilor, al sectoarelor de dezvoltare, iar pînă acum nu exista în țară un loc unde se pot coordona aceste procese. Prin crearea acestor macroregiuni de dezvoltare s-a găsit o pîrghie de racordare a județelor la procesele de dezvoltare.

Dacă vrem să definim macroregiunea de dezvoltare, trebuie să spunem că este o formă, un cadru de administrare, de colaborare a județelor, în vederea realizării unor programe de dezvoltare care le depășesc granițele administrative, care sînt comune și au un impact de dezvoltare asupra tuturor județele implicate. Deci prin crearea macroregiunii de dezvoltare, le-au fost extinse județelor competențele într-o formă extrem de subtilă, prin preluarea acestora de la stat — o devoluție prin colaborare —, născîndu-se astfel un nivel de subsidiaritate unde efortul local de dezvoltare poate fi coordonat cu efectul sectorial de dezvoltare. Inițiativele ministerelor și cele ale administrației locale se întîlnesc într-un punct: județul și macroregiunea. Ceea ce înseamnă că fondurile alocate pentru dezvoltare cîștigă o valoare sinergică, nu mai apare situația în care unul cheltuiește bani pentru aducțiune de apă, celălalt cheltuiește bani pentru înființarea unui drum, celălalt face o fabrică, iar apa nu curge unde este drumul și fabrica nu este amplasată lîngă drum; astfel de lucruri se pot evita acum și se pot corela diferitele eforturi de dezvoltare. Este un lucru fantastic. Încă nimeni nu a spus — din păcate am ajuns iar să nu se spună niște lucruri în România — că, prin această extindere a județelor, se naște al doilea nivel de subsidiaritate în administrația publică românească. Din păcate, în legea administrației publice locale și în Constituție s-a introdus conceptul de autonomie locală numai pentru un singur nivel de subsidiaritate, administrația publică locală, precizîndu-se că orașele și comunele nu se subordonează județelor, deci, de fapt, consiliul județean este la același nivel de autonomie ca și consiliul local. Singurul lucru pe care noi îl avem este o diferențiere de competențe, din moment ce consiliul local este competent la nivelul localității, noi sîntem competenți în coordonarea eforturilor localităților. Dar această coordonare se face pe picior de egalitate. Al doilea nivel de subsidiaritate nu înseamnă acest lucru. El se află deasupra celorlalte niveluri, deciziile unui consiliu regional fiind obligatorii pentru consiliile locale; într-o regiune modernă europeană, nivelul doi de subsidiaritate deține și competențe legislative, putînd să impună regulile de joc în multe domenii, desigur, nu în afacerile externe, nu în apărare, dar în ordinea publică și în strategiile de dezvoltare. De pildă, cine dă girul pentru strategia de dezvoltare a județului? Este o problemă reală care nu s-ar pune dacă am fi avut un nivel regional la județ. Consiliul județean aprobă strategia de dezvoltare a județului. Nu sîntem însă în această situație și-atunci tot ce pot să fac este să mă duc la primării și să le cer strategiile de dezvoltare locală, pe care pot să le aibă sau nu. Dacă le au e cazul fericit, atunci coroborez toate datele și le integrez într-o strategie județeană, dar dacă nu, sînt nevoit să stau și să aștept. De pildă, la ora actuală pentru județul Harghita nu am reușit să producem un document cu valoare obligatorie, care să fie o strategie de dezvoltare la

care să se racordeze toată lumea din acest județ. În discursuri, în interviuri spunem ce vrem să facem și încotro ne îndreptăm, dar asta nu constituie un document obligatoriu. Aceasta este diferența dintre o regiune perfect constituită și situația județelor de la noi. Prezentul proces de dezvoltare regională prin crearea macroregiunilor atrage totuși județele spre apariția acestui nivel de subsidiaritate, consiliile care vor decide asupra proceselor de dezvoltare macroregională fiind formate din președinții consiliilor județene, iar, din momentul în care ei aprobă o strategie de dezvoltare macroregională, ceilalți trebuie să se racordeze la ea pentru că a fost o competență dată acestui nivel prin lege. Să vedem, dar, cum arată acest sistem, acum când există legea dezvoltării regionale. Din fericire, când s-a formulat proiectul de lege pentru dezvoltarea regională imediat s-a formulat și legea zonelor defavorizate, și având două legi care vor avea ca obiect pe de o parte dezvoltarea regională și problemele zonelor defavorizate (zone miniere, cu șomaj ș.a.m.d.) pe de altă parte, am contracarat primul efect nefast, acela că săracii ar impune linia care ar trebui urmat. Această lege a dezvoltării regionale înființează la nivelul fiecărei macroregiuni o agenție de dezvoltare regională. Macroregiunea nu constituie o personalitate juridică. Ea ia naștere ca urmare a asocierii libere a consiliilor, fiind un fel de asocierie în participațiune, cum este în dreptul civil. Există deja cadrul legal pentru acest lucru, pentru că, în baza legii administrației publice locale, județele se pot asocia pentru furnizarea unor servicii publice. În problema de față, serviciul public furnizat prin acest mecanism este dezvoltarea. Ca structură executivă se înființează o agenție de dezvoltare regională care are personalitate juridică și este condusă de către un consiliu de administrație format din președinții consiliilor județene și reprezentanți ai consiliilor locale din componența macroregiunii respective. Se pot invita prefectii și alte organisme implicate în procesul de dezvoltare, dar răspunderea politică pentru procesul de dezvoltare este garantată de către participarea și dreptul de vot al președinților consiliilor județene. La nivel național se înființează Consiliul Național de Dezvoltare, care va avea subordonată o agenție națională de dezvoltare; consiliul național se formează la paritate din reprezentanții macroregiunilor (opt președinți de consilii județene) și reprezentanții ministerelor, acest consiliu fiind prezidat de primul ministru. Este o structură foarte bună, pentru că înseamnă că dezvoltarea regională devine o politică națională și există un control local asupra deciziilor care se iau la nivelul național.

Fondurile care se alocă pentru dezvoltarea regională provin din trei surse bine delimitate. Bugetele consiliilor locale participă cu un aport regional, consiliul național prin bugetul național alocă o parte din bugetul național al României, iar Uniunea Europeană vine cu fondurile structurale și cu alte forme de finanțare care se vor naște conform acestor legi (trebuind și ei să se adapteze așadar acestor forme).

În plus, există această lege privind zonele defavorizate, unde statutul de regiune sau zonă defavorizată este propus de către consiliul de dezvoltare regională al zonei respective și se aprobă de către guvern.

În general, eu cred că modelul românesc de dezvoltare regională este un efect fericit al dialogului care se poartă între administrația publică locală și cea centrală; președinții consiliilor județene fiind bine pregătiți în probleme de administrație, am avut o putere de negociere față de guvernul central mai mare decât se aștepta și astfel am ajuns să obținem aceste puteri în procesul de dezvoltare regională. A fost o luptă dură dusă cu prefectii care doreau să pună mâna pe politicile de dezvoltare regională, dar fără să aibă o contribuție la aceasta întrucât prefectura nu are fonduri, nu are buget, voiau așadar să impună un control politic, dar fără să aibă vreo responsabilitate politică. Aceasta e problema prefectilor: nefiind aleși, ei pot zice ce vor, pot face ce vor, singurul care îi poate sancționa — prin demitere — este guvernul. În schimb, aleșii sînt sancționați de electorat.

Mai există o altă problemă: cum se leagă procesele de regionalism cu politicile de regionalizare? La început era clar că din partea Uniunii Europene au existat tendințe de

regionalizare pe care noi le-am contracarat opunându-le procesul nostru de regionalism. Urmează să vedem dacă aceste lucruri se îmbină sau nu.

De la premise istorice spre soluții viabile

Regiunile nu transgresează, ci doar împart regiunile istorice. Pe de altă parte, nu exista altă cale decât asocierea județelor, iar prin această asociere, regiunile au limite administrative; macroregiunile neavând personalitate juridică, limita de județ devine implicit limită de macroregiune. Aceasta este o problemă extrem de dificilă pe care încă nu știm cum s-o soluționăm. În județul Harghita am găsit o metodă: am intrat în două macroregiuni⁵, legea nu interzice să faci parte din două macroregiuni, și cred că prin acest lucru am creat un precedent care va fi folosit și de alții aflați într-o situație similară cu a noastră.

Regionalismul în România are două surse motrice. Prima este de natură istorică și politică: România s-a format prin unificarea a trei regiuni care erau entități politice-administrative. Această istorie politică ar fi putut duce la modelul elvețian, provinciile tradiționale să devină state federale și să avem o confederație de tip elvețian. La fel, formarea statului german s-a făcut prin unificarea unor stătuțe, era clar că se formează de jos în sus o unitate de stat și nu se poate forma altfel decât respectând niște suveranități substatuale existente dinaintea statului. Dar asta este numai una dintre sursele motrice ale regionalismului din România și oricum este din ce în ce mai puțin pronunțată. Timpul care a trecut de la formarea statului național unitar român estompează aceste efecte la nivelul identităților regionale, existența celor trei provincii capătă din ce în ce mai puține conotații politice, deci eu nu cred că tendințele actuale de regionalism ar crește sau ar întări latura politică a regionalismului anterior statului național.

Am avut multe procese care au lucrat împotriva acestui lucru, în primul rând există acea migrație fantastică de la o regiune la alta, din anii dezvoltării industriei socialiste. După aceea există o conștiință politică națională unitară; dacă statul român devine stat de drept, atunci acest lucru va duce la întărirea identității de cetățean român în dauna identităților politice regionale.

A doua forță motrice este — aș îndrăzni să spun — prefeudală, deci regionalismul prepolitic care mai dăunează în România și care este un regionalism după părerea mea durabil, în sensul cuvântului că este oarecum autoalimentat, deci care renaște tot timpul, se reproduce. Acest regionalism provine din relația omului cu natura, și are teme culturale și economice. România este o țară arhaică unde ponderea populației rurale atinge 60%, rurală în sensul de mentalități și mod de viață ș.a.m.d. Chiar dacă trăiește într-o metropolă, își păstrează această gândire tradițională. România se află oarecum într-o stare premodernă, cu toate identitățile aferente: identități locale, identități microregionale și regionale foarte puternice, dacă avem în vedere de pildă limba română, ea este una cu foarte multe dialecte. La noi folclorul trăiește și la ora actuală și nu reprezintă nicidecum o recuzită de muzeu. În plus, economia este în continuare tributară aceleiași mentalități, agricultura și ramurile economice bazate pe resurse naturale mai sprijină aspectele de protecție socială directe ale economiei. Dacă ne uităm la sistemul de protecție socială a României, putem să ne dăm seama că nu este un sistem modern, nu se bazează pe redistribuirea unor fonduri colectate, ci este o formă de subzistență directă, unde agricultura se face pentru a da de mâncare familiei, unde activitatea economică implică participarea familiei în foarte multe asociații familiale ș.a.m.d. Economia de după '89 este o economie de tip premodern, cu multe mecanisme de schimb bazate pe troc, cu consum direct, producere directă de bunuri ș.a.m.d. Aceste lucruri nasc conștiință regională. Avem câteva cazuri foarte tranșante cum este cazul moșilor — o conștiință formată pe baza meșteșugului, îndeletnicirii economice și a amplasamentului geografic al comunităților de sate din Munții Apuseni. Există identitatea de maramureșean, identitatea de basarabean, identitatea de secui, care este, la fel, o identitate prenațională. Aceasta din urmă

va deveni identitate politică dacă lucrurile nu vor merge cum trebuie; dar acum nu se pune această problemă și, dacă se reușește integrarea secuilor în națiunea culturală maghiară, acest lucru va fi benefic pentru stabilitatea regiunii deoarece atunci se va evita procesul de identificare politică a secuilor.

Regionalismul, în percepția publică din România este văzut în legătură cu provinciile istorice și în legătură cu teorii ale apartenenței la lumi și civilizații diverse. Este această regionalizare, care pînă acum este rodul sau instrumentul dezvoltării, poartă această regionalizare în ea elemente care să justifice reținerile față de ea? Regionalizarea, așa cum o vedem în cele opt regiuni, ar putea duce la dezvoltarea diferită între diversele provincii istorice românești și, respectiv, la întărirea unor regionalisme provinciale care să ducă, de exemplu, la forme de federalizare?

Pentru a răspunde la aceste întrebări trebuie să revenim puțin la realizarea hărții colorate amintite. Constituie o mare problemă aceste limite ale macroregiunilor, pentru că limitele moștenesc împărțirea administrativ-teritorială actuală a României. Dacă județele au fost create pe considerente neorganice sau nenaturale — și știm foarte bine că așa s-a procedat — în România mai existau raioane pe vremuri și din considerente politice s-au desființat raioanele și s-au făcut județele — dacă județele nu s-au constituit corect, atunci macroregiunea, din păcate, moștenește această greșală politică. Aș fi preferat ca limitele macroregiunii să nu coincidă cu limitele administrativ-teritoriale ale județelor, dar aceasta ar fi dus la apariția nivelului local de subsidiaritate în procesul de decizie al macroregiunii și, practic, la excluderea județului din proces, ceea ce ar fi dus la eliminarea unor capacități și expertize aflate la nivelul consiliilor județene din procesele de dezvoltare.

Macroregiunea s-ar fi format din asocierea liberă a localităților, comunelor și municipiilor. Fără județe. Este un model apropiat de modelul maghiar. În Ungaria, prin legea dezvoltării regionale, pe lângă județe apar și municipiile, orașele și niște asociații subregionale. Dar acel model permite ca de pildă o regiune să se formeze prin unificarea unor orașe din două județe diferite. În România regionalismul nostru cere o astfel de flexibilitate. Dar să dau exemple concrete. Primul: în microregiunea din jurul Tușnadului, a Lacului Sf Ana, Balványos era clar că, din considerente de dezvoltare regională, noi trebuia să colaborăm cu comunele din Covasna și Harghita. Ei, dacă eu vreau să introduc acest proces la nivel macroregional în dezvoltarea turismului în zona centrală a Transilvaniei, atunci evident că este foarte bine că județul Covasna este în macroregiune, dar nu am nevoie de tot județul Covasna pentru acest proces. La fel am o colaborare în zona salinei Praid-Muntele de Sare, unde trebuie să am o colaborare cu județul Mureș pentru că Sovata și Praid fac parte din aceeași microregiune. Acestea sînt cazurile fericite, cînd s-a rezolvat prin apartenența județului Mureș, Harghita și Covasna în macroregiunea Centru. Dar ce mă fac cu Valea Ghimeșului, unde am o vale întregă cu sate din județ, unde colaborarea se face cu sate din județul vecin, din Moldova, unde deja județul Bacău face parte din altă macroregiune de dezvoltare. Deci limita de județ dintre Harghita și Bacău rupe o microlegătură de colaborare firească benefică care nu mai poate fi integrată în același program macroregional. Deci va trebui să am un program de colaborare dintre două macroregiuni ca să satisfac o colaborare existentă la nivelul microregiunii noastre. Aceasta este o problemă care va fi dificil de rezolvat, dar care va trebui rezolvată în cele din urmă deoarece, în definitiv toate aceste macroregiuni se mărginesc cu alte macroregiuni cu care pot să aibă interese comune strînse.

Zonele de frontieră tot timpul nasc efecte de perimetru. Există, două cazuri limită: cînd zona de frontieră este adecvat stabilită, se naște un efect pozitiv prin care cei care se află la graniță devin puncte de legătură și tranzitează valori și se dezvoltă prin aceasta. În cazul în care aceste limite nu se stabilesc corect și în mod profesionist, aceste limite devin prea depărtate de zonele de atracție ale centrului și devin dublu marginalizate: periferia ambelor macroregiuni. Asta se întîmplă și cu statele. În general, cînd se trasează granițe, există aceste

două posibilități, și eu cred că delimitarea actuală a macroregiunilor nu s-a făcut pe considerente foarte detaliate, ci s-a făcut pe considerente geografice și demografice, deci să fie cam același număr de oameni în fiecare, și pe considerente de dezvoltare și disparități dintre județe, adică în fiecare macroregiune să existe 2-3 județe puternice care să tragă după ele județele slabe. De pildă, Banatul nu are nimic de-a face cu județul Hunedoara, dar au pus Hunedoara acolo, pentru ca Aradul, Caraș-Severinul și Timișul care pînă acuma au format Banatul clasic, să tragă după ele și Hunedoara. La fel, Transilvania de sud-est este formată din Mureș, Harghita, Covasna, Brașov. Nu are nimic de-a face cu Sibiu și cu Alba. Dar au fost incluse Alba și Sibiul în această macroregiune ca să meargă trenul înainte. Eu aș fi preferat o formă mai liberă, bazată pe programe de dezvoltare și fiecare județ să aibă posibilitatea să se integreze în mai multe macroregiuni. De pildă, noi în dezvoltarea turismului în Harghita sîntem interesați să colaborăm cu județele din Valea Prahovei pentru că sîntem interesați de trecătoarea care traversează Carpații la Brașov. Și avem cu autostrada, cu aeroportul, cu atragerea turiștilor o serie de interese comune de investiții de dezvoltare care sînt ale noastre. Nu pot să găsesc un program comun cu Alba, o să ne certăm ani de-a rîndul și tot timpul ei vor fi foarte supărați pe noi că nu sprijinim această macroregiune și ei nu ajung să obțină fonduri; însă nu vom fi în stare să punem pe masă un proiect macroregional care să fie benefic și pentru Harghita și pentru Alba și pentru Mureș. Un studiu făcut de niște cercetători de la Universitatea din Cluj arată că județul Harghita este separat în două: partea estică — Gheorgheni, Miercurea Ciuc — are relații mai puternice cu Moldova. Tradițional așa s-a făcut. Partea vestică (zona Odorheiu Secuiesc) gravitează spre Cluj. Adevărul este că odorheienii nu trec muntele numai cînd este nevoie, deci acest județ este un județ artificial, n-are nimic de-a face cu natura lucrurilor: muntele de regulă separă regiunile, nu le unifică, trecătorile sînt cele care unifică regiunile. Asta este una dintre probleme.

A doua problemă este faptul că totuși există niște colaborări interregionale dintre Moldova și Transilvania, respectiv vechiul Regat și Transilvania, care au existat tot timpul și care acum, cu tranziția spre o economie postindustrială, capătă niște valențe noi. Dacă ne gîndim la dezvoltarea turismului, la dezvoltarea industriei silviculturii, la accesul la piețele din fosta Uniune Sovietică, la colaborarea din zona Mării Negre, atunci ne dăm seama că noi avem foarte multe lucruri în comun, pentru care trebuie să facem programe comune. Eu, personal, redescopăr că Moldova are o valoare strategică pentru secuime, și încerc acum să inițiez programe pentru repararea drumurilor pentru că noi putem să producem aici, dar piața noastră e foarte mică și atunci trebuie să exportăm; cînd o regiune devine puternică, se pune problema expansiunii, și unde să faci această expansiune dacă n-ai legăturile făcute?

Sînt două strategii divergente. Prima strategie este dezvoltarea de regiuni în sensul „soft” al cuvîntului, și trebuie să vă mărturisesc că eu sînt adeptul acestui tip de regionalism, eu vreau ca regiunile să aibă granițele difuze, să nu se știe clar unde începe și unde se termină regiunea și să nu am probleme unde să pun tăblița bilingvă, deci 2 km în jos sau 2 km în sus. Consider regiunea ca o entitate culturală și economică în primul rînd, și nu una administrativă. Și dacă reușesc să organizez problemele de graniță ale regiunii prin procedee și politici culturale, atunci asta îmi conferă o flexibilitate mai mare. Ne putem imagina diferența dintre o regiune *soft* și una *hard* în felul următor: regiunea *soft* comunică pe toată latura graniței, este o structură deschisă, pe cînd regiunea *hard* este o structură închisă care comunică numai pe porțile prestabilite, de regulă, prin limitele administrative. Regiunea geografică era o regiune închisă în zonele premoderne pentru că nu puteai să treci munții decît pe culoarul trecătorii respective. Eu cred că dacă mergem pe ideea regiunii *hard*, pierdem o serie de oportunități de dezvoltare care țin de tehnologii și de economii *soft*, deci care sînt mai sensibile la cultură decît la amplasamentul geografic, de pildă. Pentru mine este mai important în procesul de dezvoltare regională ce limbă se vorbește, ce se cîntă, ce se dansează, cum se muncește, ce religie are o populație, decît ce zăcămint se află în pămîntul respectiv, ce drumuri duc în zona

respectivă, ce trecători există ș.am.d După mine, actuala formă a politicii de dezvoltare din România este o îmbinare fericită dintre regiunea *soft* și regiunea *hard* pentru că, dacă județul devine o regiune *hard*, iar eu am o regiune *soft* deasupra ei, atunci am o flexibilitate și o libertate mai mare. Dar pentru asta trebuie să fac întâi regiunea *soft* să funcționeze, să văd beneficiile, după care să refac județele după alte granițe și să am o structură a județelor *hard* refăcută, care deja să reflecte ceva mai mult din tendințele de regionalism natural care există în zonă. Granițele *hard* ale macroregiunii prezintă aceste pericole, adică ele pot să repolitizeze regiunile tradiționale: dacă geografia și amplasamentul munților devin importante la nivelul regiunii având astfel efect asupra dezvoltării, regiunile mai favorizate din punctul de vedere al infrastructurii și al amplasamentului geografic devenind mai dezvoltate, nu vor mai vrea după aceea să dea resurse către nivel național. Așa începe să apară regionalismul politic de tipul celui din Italia de Nord. Dacă noi sîntem conștienți de aceste lucruri atunci, prin politici de dezvoltare regională, putem evita aceste tendințe nedorite.

NOTE:

1. Principiul subsidiarității afirmă necesitatea ca, în rezolvarea problemelor publice, competențele și mijloacele să fie stabilite, respectiv localizate, la nivelul administrativ (de subsidiaritate) cel mai apropiat de cetățean și de locul de apariție a problemei.

2. Recent, la Adunarea Generală Anuală a Adunării Regiunilor Europene de la Linz (2-4 decembrie 1998), s-a lansat noua strategie a organizației sub conceptul „Europa prin regiuni”.

3. Procesul s-a legiferat și în România, prin Legea dezvoltării regionale, care consacră pe deplin principiile statuate de Carta Verde.

4. Legea dezvoltării locale prevede înființarea Comisiei Naționale de Dezvoltare Regională.

5. Chiar dacă Legea dezvoltării locale nu o face, Normele metodologice apărute la această lege — din păcate — interzic acest lucru, și obligă județele să facă parte dintr-o singură macroregiune.

*

Gábor KOLUMBÁN (n. 1959), a absolvit Facultatea de Fizică a Universității din București în 1984. Între 1991-1993 a fost vicepreședinte pe probleme organizatorice a UDMR, între 1992-96 vicepreședinte, iar din 1996 este președinte al Consiliului Județean Harghita. Ca membru al delegației României la Consiliul Europei, face parte din Comisia de Regionalism, Federalism, Minorități.

Textul de față constituie forma revizuită de autor a unui interviu realizat de Smaranda Enache în iulie 1998, înainte de votarea Legii dezvoltării regionale.